

FARA ARMÂNEASCĂ

EPOCA ARMATOLILOR

- CACIANDONI -

— Sterie DIAMANDI —

CU SIBEPEA
A CRĂCIUNU
ȘI A ANLUI NOU

FARA
ARMÂNEASCĂ

VĂ UREADZA A TUTULOR
SĂRBĂTORLI CU HARAUĂ

ȘI ANUL NOU CU AMBAREATĂ
TRI MULȚ ANI!

AMINTAREA A HRISTOLUI

Tu chirolu ațel își dimândare dila Cezar August, ca tută lumea s'neargă și să scrie la numirare. Aistă soie di scriare s'feai prima oară tu chirolu cându ma mare pisti Siria irea Quiirinius.

Tuț s'duțeau si sa scrie, cafisun tu țitatea lui. Si alină și Iosif dit Galileea dit țitatea Nazaret tu Iudeea, tu țitatea al David ti s'aclima Betleem, că el irea dit casa și dit soia al David, ca si să scrie deadun cu Maria isusita lui cari avea armasă greaună. Ma cându el ireau acolo, s'impliniră dzăllii și vini chirolu ca Maria s'amintă cilimean.

Si amintă Pi Hilliu a llei, Ațel Unul Amintat, lu'nfășe tu culpanie și il băgă tu păhnie, că nu s'avea aflată loc și tri elli tu casa di oaspij.

Tu loclu ațel ireau

picurari și țideau cu oili pi cămpu și aviglliau deavărliga noaptea, turmili a lor.

Si ialca anghilul al Dumnidză șidzu ningă elli și gloria al Dumnidză 'nvlicia de-avărlige di elli, ma elli si-aspărău cu frică mare, ma anghilul lădzăsi: "Nu v'aspărat, că vinu s'v spun ună mare harauă cari va s'hibă ti tut popolu; ază tu țitatea al David s'amintă tri voi un 'Hardzitor cari casti Hristolu Dumnidză. Si semnu va s'hibă aist: Va s'affat un cilimean înfășat, băgat tu păhnie".

Diunoară s'vidzu deadun cu anghilul, mare armadă din țer ti lu-alăvda pi Dumnidză și dzătea: "Glorie al Dumnidzalu dit anal, pisti loc pace și namisa di oamini, bunavre!"

După țe fudziră anghilii

dila elli și se-anălțară la țer, picurarilli zburau nândo cătră alantj: "S'neardzim dicara până la Betleem s'videm aist zbor ti s'feai și cari nu-l feai Dumnidză, cunoscut".

Si agunisindu-si elli viniră și alfară pi Maria, pi Iosif și pi Cilimean, băgat tu păhnie Si cum il vidzură, deadiră hăbare di zborlu ti lă fu grit a lor ti aist Cilimean și tuț căt: avdza, s'ciudiseau di ațeali ti lă spuneau a lor, picurarilli.

Iara Maria păstra tuti aisti zboară și li băga tu inima a llei.

Si s'turnară picurailli mărindalul și alăvândalul pi Dumnidză tri tute căti avdzără și vidzură, aș cum lă si spus.

Pi grailu armănesc di

Zahu PANĂ

URMARE DIN NR.TRECUT

E Incredințat că nu este decât o singură cale de urmat: lupta. Nu stă să cântărească condițiile și împrejurările, riscurile și sorții de izbândă. El nu-i diplomat, e armatol.

Coletti stă în preajma tiranului, îi intră în voie, îl servește, atâta timp cât își dă seama că n'are altceva mai bun de făcut. Caciandoni nu vrea să știe decât de un singur lucru: să trăiască liber și să războve nedreptatea și insultele aduse fraților săi.

Consecvent acestei atitudini, el stă mereu cu arma în mână; face incursiuni în satele turcești și albaneze, hărțuiește continuu trupele lui Ali Pașa. Când e rănit sau se întetește primejdia, el se refugiază în insulele Ionice și în special la Santa-Maura. Apariția lui, în costum fărșerotes, cu platoșa de aur pe piept, cu aerul mândru și privirea pătrunzătoare, înconjurat de faima care-l însoțește, face senzație.

Popasul în aceste meleaguri, cu climă dulce și cer mediteranean, nu-i un prilej de molesire, ci unul de odihnă și reculegere. De fiecare dată se întoarce la Agrafa, cu forțe noi și dorul întei. Incep incursiunile și hărțuiala. Actele lui de bravură și chiar de cruzime uneori, vără spaima în dușmani. Ali Pașa turbează de mânie că nu poate pune mâna pe el. Exasperat, trimite împotriva lui Caciandoni pe unul dintre cei mai viteji și vrednici aghiotanți, pe Veli Ghega. Teribilul Dervenaga, înciudat că nu-i dă de urmă, se răzbună, prigonind oamenii din partea locului; îi bănuia că ascund și ajută pe Caciandoni.

Căpitanul, aflând de aceste lucruri, îi scrie lui Veli Ghega: "Veli Ghega, mi se spune că mă cauți și te plângi că nu mă poți găsi. Dacă într-adevăr dorești așa ceva vino la Cria Vrasi - Apa cea Rece - unde mă aflu și te aștept".

Lupta dela "Cria Vrasi", dintre Caciandoni și Veli Ghega a fost imortalizată de popor, prin numeroase cântece.

În colecția sa "Chanta populars de la Grèce Moderne", Fauriel reproduce două dintre ele. După această versiune, lupta s'a dat cu pușca. Veli Ghega cade omorît de glon-

tele lui Caciandoni. I. Caragiani, bazat pe informații personale și unele cântece fărșerotești susține că lupta s'a dat cu paloșul corp la corp, câte 20 de fiecare tabără. Atât Caciandoni cât și Veli Ghega au rugat pe tovarăși să-i lase pe dânsii să se bată. După o luptă crâncenă, Veli Ghega cade răpus de sabia lui Caciandoni.

Această faptă de arme sporește faima căpitanului aromân și bagă groază în oamenii lui Ali Pașa.

Așa de încrezător era Caciandoni în forțele sale, încât nu se sfiește să se angajeze la consfătuirea dela Santa-Maura, pe cuvânt de onoare și pe a lui răspundere personală ca să prindă vii sau morți pe cei 5-6.000 soldați, trimiși de Ali Pașa, la Preveza.

Seful consfătuirii însă îi spune să rezerve acest act de bravură pentru un moment mai prielnic; până atunci, îl roagă "a traiter les Grècs d'une manière plus fraternelle, qu'il ne l'avait fait jusque-là".

Imbolnăvindu-se de vârsat, el părăsește insulele Ionice. Caută vindecarea în aerul munților din patria sa. Mai întâi se refugiază la o mănăstire, dar nefiind sigur, caută un nou adăpost. Însoțit de fratele său Gheorghe Hașoti și de alți patru voinici, se ascunde într-o peșteră din văgăunile munților Agrafa. E o ascunzătoare cât se poate de bună. Un singur om cunoaște taina, călugărul care le aduce de mâncare. De aici le va veni nenorocirea. Omul lor de încredere îi trădează. În cea mai mare taină și cât se poate de repede, Ali Pașa trimite o puternică poteră. Pe negândite, Caciandoni cu fratele său Hașoti și ceilalți tovarăși se văd împresurați din toate părțile. În zadar viteazul Hașoti și ceilalți patru voinici caută să-și facă drum, cu arma în mână. Îi copleșește numărul, iar trecătorile sunt bine păzite. După o luptă crâncenă și disperată, Caciandoni, dimpreună cu Hașoti și ceilalți tovarăși sunt prinși. O poezie populară în dialect ne înfățișează, în formă artistică, episodul dramatic al prinderii vestitului armatol.

Duși la Ianina, sunt osândiți de Ali Pașa să ispășească printr-o moarte atroce, vina de a fi luptat

pentru neatărnare și libertate. În cruzimea lui fără margini, satrapul dela Ianina hotărăște să li se zdrobească oasele, cu maiul... Execuția are loc în piața publică.

Slăbit de boală și sfâșiat de dureri groaznice, la un moment dat, când unealta de tortură îi sfărâma fluierile picioarelor, Caciandoni lasă să-i scape un țipăt.

Fratele său, Gheorghe Hașoti, care se găsea de față la acest spectacol înfiorător, mirat și mâniat totodată de acest semn de slăbiciune, îi zise: "Ei bine, Caciandoni, nu te mai înțeleg, țipi ca o femeie!"

Când îi veni rândul lui Hașoti, acesta suportă tortura fără să scoată un cuvânt măcar.

Asistența e zguduită de emoție.

Pouqueville, descriind executarea sentinței și curajul lui Gheorghe Hașoti, adaugă: "Son courage appris à l'Epire qu'il renaitrait des vengeances de sa cendre".

În curând va împărtăși aceeași soartă și Costa Lepenioti, al doilea frate al lui Caciandoni. E omorît de oamenii lui Ali Pașa, în ziua de Paști, pe când ieșea dela biserica. Avusese imprudenta să se încreadă în cuvântul satrapului dela Ianina.

Cionga și Caraiscachi, cei doi aghiotanți ai lui Caciandoni, vor duce lupta mai departe.

Numele căpitanului flutură pe buzele tuturor armatolilor.

Poporul îi plânge moartea și-i proslăvește memoria.

"Acum când a sosit luna lui Mai și fağıi au înverzit, când Aromânii au ieșit sus la munte, numai tu, Caciandoni, n'ai ieșit, în vara aceasta să te bați cu câinii de Dervenagale, să te războiești cu Albanezii", se întreabă autorul anonim din poezia populară.

În nopțile lungi de iarnă, copiii strănsi în jurul vetrei ascultă cu nesat din gura bătrânilor, isprăvile vestitului căpitan de armatoli, iar fetele cântă la horă cântecul lui Caciandoni.

Cu timpul care trece, numele lui devine un simbol; el reprezintă lupta pentru libertate și apărarea demnității.

În ochii tineretului dela munte, el întruchiează tipul eroului de legendă. Caciandoni a avut soarta care a răvnit-o.

DIAMANDARI

Bună dimineața mardzină di lumi adunată glem inimă di țeară cai ț'hărdzi blăstem noaptea, pit pădurea ți-avea gura'n spumi?

Bună dzua albă mardzină di vreari ocliu di vârculac 'inimă di neaună va-ț virsă fărmaț tu fântâna veacilii ș'apa-i di lăhtari.

Bună seara laie mardzină di hoară suflitu pi prag s'inimă di vimtu luclii savan trag pisti gură'nellia ț' s'andreadzi s'moară.

Dumitru BĂCU

